

ГТФХР 14.35.07

Т. Кәрім¹, Н.М. Иргебаева²^{1,2} «Тұран-Астана» университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан(E-mail: ¹tansholpan.karim96@mail.ru)**Психологиялық-педагогикалық пәндер арқылы болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру**

Аннотация: Құзыреттілік шеңберіндегі білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер болашақ мұғалімдердің университетте оқу үдерісінде кәсіби құзыреттілігін дамыту үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау қажеттілігін көрсетеді. Мақалада «құзыреттілік» және «құзырет» түсініктерін түсіндіру тәсілдері, олардың психологиялық-педагогикалық әдебиеттегі анықтау критерийлерінің қалыптасу деңгейлерін сипаттау қарастырылған. «Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру» ұғымының теориялық негіздемесі қаланды. Мақала психологиялық-педагогикалық пәндер арқылы болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды зерттеу мәселесіне арналған.

Кілт сөздер: құзыреттілік, құзырет, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру, кәсіби құзыреттілікті дамыту деңгейі, психологиялық-педагогикалық пәндер, психологиялық-педагогикалық құзыреттілігі.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2220-685X-2020-57-2-51-59>

Құзыреттілікке негізделген білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер болашақ мұғалімдердің ЖОО-да білім алу барысында кәсіби құзыреттілігін дамыту үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау қажеттілігін көрсетеді. Болашақ мамандарды кәсіби қызметке дайындау мәселесі – жоғары білім беру педагогикасының теориясы мен практикасындағы маңызды мәселелердің бірі.

Кәсіби құзыреттілік мәселелері отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеу нысаны болды. Кәсіби құзыреттілік бойынша зерттеулерді дамытудың бірнеше бағыты бар: мұғалімдердің кәсіби қызметінің психологиялық негіздерін талдаудан (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Д.Б. Ельконин) бастап; мұғалімнің педагогикалық бағытын қалыптастырудың және жеке тұлғаның тұтастай алғанда кәсіби маңызды қасиеттерін дамытуға дейін (А.А. Орлов, Н.В. Кузьмина, И.Я. Лернер, М.Н. Скаткин

және басқалар); әрі қарай педагогикалық шығармашылық көздерінің мәнін анықтауға дейін (В.И. Андреев, Ю.Н. Кулюткин, М.М. Поташник). Украиналық педагог ғалактикасының зерттеліп отырған мәселені шешуге қосқан үлесін еске түсіре алмаймыз: О.М. Астреб, И.А. Зязюн, А.С. Макаренко, О.Г. Мороз, Л.С. Нечепоренко, В.З. Смаль, В.О. Сухомлинский, Д. Ярмаченко; В.В. Борисов, Ф.Н. Гоноболин, В.М. Гринева, И.Ф. Исаев, И.О. Зимняя, Н.В. Кузьмина, В.И. Лозовая, П.Г. Лузан, А.К. Маркового, Е.М. Павлютенков, В.К. Сидоренко, И.О. Сластенин, Н.Т. Тверезовска, А.В. Хуторской.

«Құзыреттілік» ұғымын теориялық талдауға көшейік, ол да әр түрлі түсіндіреді.

Мұғалімнің қалыптасуы – бұл ең алдымен оның тұлға ретінде қалыптасуы, содан кейін ғана – педагогикалық қызметтің белгілі бір саласында арнайы білімге ие кәсіби жұмысшы ретінде қалыптасуы.

Мақаланың мақсаты – «кәсіби құзыреттілік» ұғымының мазмұнын анықтауға қатысты әр түрлі тәсілдерді теориялық тұрғыдан талдау және болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын анықтау.

Білім берудегі құзыретті тәсілді қалыптастыру оның дамуында бірнеше кезеңдерден өтті. Бірінші кезеңде (1960-1970 жж.) «Коммуникативті құзыреттілік» (Д.Химес) ұғымы енгізіліп, лингвистикалық құзыреттіліктің әр түрлі түрлері зерттеліп, «құзыреттілік» пен «құзырет» ұғымдарын ажырату үшін алғышарттар жасалды.

Екінші кезеңде (1970-1990 жж.) Тілдерді оқыту теориясы мен практикасына «құзыреттілік» категориясы енгізіледі, «әлеуметтік құзыреттілік» ұғымы енгізіледі.

Үшінші кезеңнен бастап (1990 ж.) «Құзыреттілік» ұғымы әртүрлі ғылыми зерттеулердің нысанына айналады. ЮНЕСКО-ның құжаттарында білім берудің негізгі деңгейіне айналуы қажет бірқатар арнайы құзыреттіліктер көрсетілген. Педагогикада бұл деңгей «жалпы мәдени құзыреттіліктің» алынған бөлігі ретінде қарастырылады (Н. Розов, Е.В. Бондаревска); «Маманның білім деңгейі» (Б.С. Гершунский, А.Д. Чеекатунова); өзінің кәсіби міндеттерін орындауды қамтамасыз ететін білімді, шеберлікті,

шеберлікті, маман бейнесінің кәсіби маңызды қасиеттерін қамтитын жүйелік құбылыс (Т.Г. Браже, Н.И. Запрудский).

Педагогикалық энциклопедияға сәйкес «құзыреттілік» ұғымына таза кәсіби білімдерден басқа, көшбасшылық, ымыраластық, топта қарым-қатынасқа түсу қабілеті, қарым-қатынас дағдылары, дағдылану, бағалау, логикалық ойлау, таңдау және пайдалану сияқты қасиеттер кіреді [1, 237 б.].

Құзыреттілік жұмыс сипатына, әр түрлі қиындықтар кезінде мәселенің ұтымды шешімін табуға қабілеттіліктен көрінетін қызметке кәсіби дайындықтың сапасы мен деңгейін анықтайды. Құзыреттіліктің өсуі өзін-өзі талдаумен және жеке тұлғаның өзін-өзі бағалауымен үйлеседі, бұл кәсіби өзін-өзі анықтаудың ішкі стимулы ретінде көрінеді [2, 26 б.].

Ғылыми зерттеулерде «құзыреттілік» ұғымымен бірге «кәсіби құзыреттілік» ұғымы да бар. Ол: психикалық күй сізге еркін және жауапкершілікпен әрекет етуге мүмкіндігін береді. Адамның мөлшерленген еңбек қызметтерін орындау қабілетін иеленуі (А.К. Макарова); маманның құндылық бағдары, оның іс-әрекетінің мотивтері, мәдениеті, қоршаған ортамен қарым-қатынасы, қоршаған әлем туралы хабардар болу, өзін-өзі жетілдіру және дамыту мүмкіндігі (Т.Г. Браже); маманның кәсіби және жеке қасиеттерінің ажырамас сипаттамасы. Ол белгілі бір қызмет түрінің мақсатына жету үшін жеткілікті білім, білік, тәжірибе деңгейін, сондай-ақ оның моральдық позициясын жеңеді (С.Я. Батышев) деп түсіндіріледі [3].

Педагогтың кәсіби құзыреттілігі әр түрлі құзыреттіліктерді қамтиды. Құзыретті маман болу үшін болашақ педагог жалпы және арнайы құзыреттер жиынтығын игеруі керек [4].

Психологиялық-педагогикалық пәндер циклі бойынша алынған білім, білік және дағдылар мәселелердің кең ауқымын қамтиды: оқу қызметі субъектілерінің жасына байланысты психологиялық сипаттамалары; оқытудың әсерінен психикалық неоплазмалардың даму шарттары мен факторлары; педагогикалық өзара әрекеттесуде, қарым-қатынас пен қызметтегі «шектеулер» оқушылардың білім мотивациясын дамытудың психологиялық-педагогикалық шарттары; дарынды балалар мен психологиялық ауытқушылығы бар балалардың психологиялық ерекшеліктері және олармен жұмыс істеу ерекшеліктері [5].

Болашақ педагог мамандарда психологиялық-педагогикалық құзыреттілікті дамыту үшін кәсіби білім берудің теориялық және тәжірибелік әдістерін қолдану аса маңызды. Осыған байланысты болашақ педагогтарды кәсіби даярлаудың негізгі міндеттерінің бірі – педагогикалық және психологиялық білімдерін жетілдіру, олардың болашақ кәсіби қызметін ұйымдастыру, қарым-қатынас дағдыларын дамыту, ойлау туралы идеяларын кеңейту.

Педагогикалық білім беру ортасында психологиялық-педагогикалық пәндер циклінде педагогикалық және дамытушылық психология өте маңызды орын алады.

Жалпы психология курсына психологияға кіріспе, тұлғаны, белсенділікті, жеке психологиялық ерекшеліктерді, психикалық процестерді және т.б. Тұлға әлеуметтік топтармен және ұжымдармен байланысты қарастырылып, өзінің тұлғалық маңызды жақтары мен қасиеттерін қалыптастырудағы адам еңбегі мен іс-әрекетінің көрінісі жөнінде мәселе де анықталады.

Даму және білім беру психологиясы курстарының басты мақсаты әр түрлі жастағы балалар психологиясының ерекшеліктерін зерттеу; онтогенездегі психикалық дамудың негізгі заңдылықтарын зерттеу; білім беру қызметін ұйымдастыру, білім беру үдерісі жағдайында балалардың интеллектуалды және тұлғалық дамуының психологиялық ерекшеліктері мен заңдылықтарын зерттеу; әр түрлі педагогикалық жағдайлардағы баланың психикасының дамуын, оның әрекетінің, мінез-құлқының және ақыл-ойының даму ерекшелігін зерттеу; сонымен қатар оқыту мен тәрбиелеу үдерісінде осы ерекшеліктер мен заңдылықтарды ескеру жолдары қарастырылған [6].

Көптеген педагогтар мен психологтар (Г.И.Баева, С.В.Вершловский, Е.А.Ганин, Н.В.Кузьмина, А.К.Маркова және т.б.) болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін құзыреттілік тәсіл негізінде қалыптастыру мәселесін зерттеп жатыр [7, 2 б.].

Құзіреттіліктің табиғатын Г.И. Баева тұлғаның өзін-өзі жетілдіруінің, оның технологиялық емес, оның жеке өсуінің қорытындысы, өзін-өзі басқарудың және белсенділік пен жеке тәжірибені негіздеудің салдары болып табылатын оқытудың жемісі деп санайды [2, 56 б.]. Құзыреттілік дегеніміз – білімнің, біліктің, дағдының, тұлғаның өзін-өзі тануының, оқушының әлеуметте өз орнын табуы. Соның көрсеткіші негізінде білім

жоғары мотивацияланған және нақты мағынада жеке тұлғаға бағытталған, жеке әлеуетке деген ең жоғары сұранысты қамтамасыз ететін, тұлғаны басқалар мойындайтын және өзінің маңыздылығын түсінетін жеке тұлға қалыптасады [8, 56 б.].

Студенттердің басқарушылық іс-әрекетке психологиялық дайындығын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттарын О.П. Денисов:

- ол басқаруға психологиялық дайындықты қалыптастырудың психологиялық шарттары ретінде бөліп көрсетеді:

- басқарушылық қызметке және жеке қатынастарға деген эмоционалды-құндылық қатынасты қалыптастыру;

- басқарушылық қызметтің субъектісі ретінде өзін-өзі тану қабілетін кеңейтетін рефлексиялық позицияны дамыту; кәсіби іс-әрекеттің субъектісі ретінде өзіндік идеяны қалыптастыру [9].

Психологиялық-педагогикалық пәндер арқылы болашақ маман психологияны мектеп өмірінің негізгі мәселелерімен және мұғалім іс-әрекетімен тығыз байланыста зерттейді. Ол педагогикалық шеберлік пен дағдыларды дамытады, психикалық үдерістердің оқу әрекетіндегі маңыздылығын; мұғалімнің адамгершілік, интеллектуалдық және көркемдік сезімдерін; оның ерік қасиеттері мен оларды тәрбиелеу тәсілдерін; мұғалімнің сипаттамалық қасиеттерін; оқыту қабілетін зерттейді. Болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда психологиялық-педагогикалық пәндердің маңыздылығын бірнеше бағытта қарастырылады:

1. Оқу процесінің субъектісі ретінде маманның өзі туралы ойларын қалыптастыру – болашақ мұғалімдер педагогикалық іс-әрекет мұғалімнің жеке басына қандай талаптар қоятындығы туралы түсінік алады; білім беру психологиялық-педагогикалық пәндері студенттердің білім алуға және өзін-өзі тәрбиелеуге деген ынтасын арттыруға мүмкіндік береді; білім алушылар, болашақ мамандар өздері үшін педагог болғысы келетін жеке стандартты таңдайды және соған сәйкес жеке өзін-өзі жетілдірудің білім беру траекториясын құрастырады.

2. Педагогикалық үдерістің мәнін білу – болашақ педагогтар өздерінің мамандықтарының қағидалары мен ережелерін; оқыту мен тәрбиелеу үдерістерінің психологиялық-педагогикалық теориясын; психологиялық-педагогикалық тұжырымдамалар мен ойларын; кәсіптік қызметтің барысы мен нәтижелерін жоспарлау,

талдау және бағалау дағдыларын игеруді және т.б. зерттейді; білім алушыларды және ұжымды зерттеу – болашақ мұғалімдер мен олардың ұжымдарын қалай зерттеу керектігін үйренеді; олармен ынтымақтастық және өзара қарым-қатынас жасау жолдарын меңгереді.

3. Студенттердің жеке басын және ұжымын зерттеу - болашақ мұғалімдер студенттер мен олардың ұжымдарының жеке басын қалай зерттеу керектігін үйренеді; олармен ынтымақтастық және өзара әрекеттесу тәсілдерін меңгеру [10].

Сонымен, болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігі жоғары деңгейдегі психологиялық-педагогикалық дайындықты, педагогтың рефлексиялық, талдаушылық және жобалау қызметін қажет ететін іс-әрекеттік тәсілге негізделген заманауи федералды мемлекеттік білім беру стандарттарын жүзеге асырумен тығыз байланысты.

Әдебиет тізімі

1. Морева Н.А. Педагогика среднего профессионального образования: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Н.А. Морева. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 272 с.
2. Дубчак А., Покладов В., Стефаненко Н. Психологические условия формирования «гибкой» личности // Новые направления творческого развития личности школьника. Материалы докладов и сообщений научно-практической конференции. – К., 2004. – С. 20-21.
3. Хуторский А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированного образования // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 55-60.
4. Безюлева Г.В. Профессиональная компетентность: аспекты формирования / Г.В. Безюлева, Н.В. Иванова, М.В. Никитин, Г.М. Шеламова. - М.: Московский психолого-социальный институт. Федеральный институт развития образования, 2005. - 82 с
5. Омеляненко Л.А. Психолого-педагогические условия формирования психологической компетентности будущих педагогов // Молодой ученый, 2017. - № 21.1. - С. 22-24. [Электронный ресурс]. - URL: <https://moluch.ru/archive/155/43971/> (дата обращения: 15.10.2019).
6. Бадалова Л.Х. Процесс преподавания психолого-педагогических дисциплин // Молодой ученый. 2018. - № 11. - С. 130-131. [Электронный ресурс]. - URL: <https://moluch.ru/archive/197/48690/> (дата обращения: 15.10.2019).
7. Сайтбаева Э.Р. Направления работы кафедры управления образованием по повышению уровня профессиональной компетентности руководителей системы образования // Методист. - 2007. - № 6. - С. 2.

8. Баева Г.И. Формирование теоретических основ профессиональной компетентности будущего педагога: автореф. дис... канд. пед. наук. – Пермь, 2007. – 20 с.
9. Денисова О.П. Формирование психологической готовности студента-будущего менеджера к управленческой деятельности: дисс... канд. псих. наук. - Самара, 2007. - 199 с.
10. Безюлева Г.В. Профессиональная компетентность: аспекты формирования / Г.В. Безюлева, Н.В. Иванова, М.В. Никитин, Г.М. Шеламова. - М.: Московский психолого-социальный институт. Федеральный институт развития образования, 2005. - 82 с.

Т. Кәрім¹, Н.М. Иргебаева²

^{1,2} Университет «Туран-Астана», Нур-Султан, Казахстан

Формирование профессиональной компетенции будущего педагога посредством психолого-педагогических дисциплин

Аннотация: Происходящие изменения в системе образования в рамках компетентностного подхода показывают необходимость создания психолого-педагогических условий для развития профессиональной компетентности будущих педагогов в процессе их обучения в вузе. В этой статье рассмотрены подходы к толкованиям понятий «компетентность» и «компетенция», к характеристике уровней их сформированности критериев определения в психолого-педагогической литературе. Сделано теоретическое обоснование понятия «формирование профессиональной компетентности». Статья посвящена вопросу изучения формирования профессиональной компетенции будущих педагогов с помощью психолого-педагогических дисциплин.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, формирование профессиональной компетентности, уровень развития профессиональной компетентности, психолого-педагогические дисциплины, психолого-педагогические компетентности.

Т. Karim¹, N.M. Irgebaeva²

^{1,2} «Turan-Astana» University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Formation of professional competence of the future teacher through psychological and pedagogical disciplines

Abstract: The changes in the education system within the competence approach shows the necessity of creation of psycho-pedagogical conditions for developing professional competence of future teachers during their University

studies. This article discusses approaches to the interpretation of the concepts of «competence» and «competency», to the characteristic of the levels of their formation of criteria for determining in the psychological and pedagogical literature are considered. The theoretical substantiation of the concept «formation of professional competence» is made. The article is devoted to the issue of studying the formation of professional competence of future teachers using psychological and pedagogical disciplines.

Key words: competence, competency, formation of professional competence, level of development of professional competence, psychological and pedagogical disciplines, psychological and pedagogical competence.

References

1. Moreva N.A. Pedagogika srednego professional'nogo obrazovaniya: uchebnoye posobiye dlya studentov vysshikh pedagogicheskikh uchebnykh zavedeniy [Pedagogy of secondary vocational education: a textbook for students of higher pedagogical educational institutions] (Moscow, Publishing Center "Academy", 2001). [in Russian]
2. Dubchak A., Pokladov V., Stefanenko N. Psikhologicheskiye usloviya formirovaniya «gibkoy» lichnosti [Psychological conditions for the formation of a "flexible" personality] Novyye napravleniya tvorcheskogo razvitiya lichnosti shkol'nika. Materialy dokladov i soobshcheniy nauchno-prakticheskoy konferentsii [New directions of creative development of the student's personality. Materials of reports and messages of the scientific-practical conference] (2004). [in Russian]
3. Khutorskiy A.V. Klyuchevyye kompetentsii kak komponent lichnostno oriyentirovannogo obrazovaniya [Key competencies as a component of personality-oriented education] Narodnoye obrazovaniye [Public education] (№ 2, 2003). [in Russian]
4. Bezyuleva G.V. Professional'naya kompetentnost': aspekty formirovaniya [Professional competence: aspects of formation] (Moscow, Moscow Psychological and Social Institute. Federal Institute for Education Development, 2005). [in Russian]
5. Omel'yanenko L.A. Psikhologo-pedagogicheskiye usloviya formirovaniya psikhologicheskoy kompetentnosti budushchikh pedagogov [Psychological and pedagogical conditions for the formation of psychological competence of future teachers] Molodoy uchenyy [Young Scientist] (№ 21.1, 2017). - URL: <https://moluch.ru/archive/155/43971/> (date of the application: 15.10.2019). [in Russian]
6. Badalova L.Kh. Protssess prepodavaniya psikhologo- pedagogicheskikh distsiplin [The process of teaching psychological and pedagogical disciplines] Molodoy uchenyy [Young scientist] (№11, 2018). - URL: <https://moluch.ru/archive/197/48690/> (date of the application: 15.10.2019). [in Russian]

7. Saitbayeva E.R. Napravleniya raboty kafedry upravleniya obrazovaniyem po povysheniyu urovnya professional'noy kompetentnosti rukovoditeley sistemy obrazovaniya [Directions of the Department of Education Management to improve the level of professional competence of leaders of the education system] Metodist [Methodist] (№ 6, 2007). [in Russian]
8. Bayeva G.I. Formirovaniye teoreticheskikh osnov professional'noy kompetentnosti budushchego pedagoga [Formation of the theoretical foundations of the professional competence of the future teacher] avtoref. dis... kand. ped. nauk [dis ... cand. ped. sciences] (Perm, 2007). [in Russian]
9. Denisova O.P. Formirovaniye psikhologicheskoy gotovnosti studenta-budushchego menedzhera k upravlencheskoy deyatel'nosti [Formation of psychological readiness of a student-future manager for managerial activity] diss... kand. psikh. nauk [diss ... cand. psychological sciences] (Samara, 2007). [in Russian]
10. Bezyuleva G.V. Professional'naya kompetentnost': aspekty formirovaniya [Professional competence: aspects of formation] (Moscow, Moscow Psychological and Social Institute. Federal Institute for Education Development, 2005). [in Russian]